

M E M O R I A M

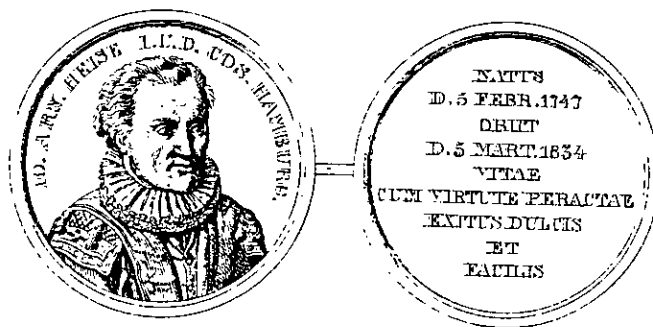
VIRI AMPLISSIMI

JOANNIS ARNOLDI HEISE

JURIS UTRIVSQUE DOCTORIS

MAGNIFICI NUPER CONSULIS CIVITATIS

HAMBURGENSIS

CIVIBUS PUBLICE COMMENDAT

CHRISTIANUS PETERSEN,

ANNO CONSULIS EMORTUALI GYMNASII ACADEMICI

RECTOR.

HAMBURGI 1835,

TYPIS JOANNIS AUGUSTI MEISSNER, AMPLISSIMI SENATUS, GYMNASII ET JOANNET

TYPOGRAPHI.

Quamvis in contrarias partes trahantur hominum studia, et diversae sint eorum naturae et facultates, eius tamen aetatis, qua quisque vixit, retinet similitudinem quandam et colorem. Satis enim constat, vitam humanam in medio rerum quasi turbine versari, a tempestatibus civitatum abripi quietos etiam cives, atque a fluctuantibus multitudinis opinionibus praeter voluntatem quodammodo agitari ipsos gravissimos homines et moderatissimos. Mirum quantum ad ingenium excolendum, ad animum seu erigendum, seu deprimendum conferunt res externae, multum amicorum consilia et preces, multum magistrorum disciplina, multum denique parentium caritas, nisi quem aut coecus quidam animi impetus excitet, aut praeiudicata praecipitet opinio.

Nihili ergo est voluntas? nihili prudentia? nihili virtus? Tantum abest, ut has animi facultates aliquantum valere infitiar, ut cuncta, quae fiunt, simul ad eas referam, cuncta ex iis proficisci censeam. At quantum hoc modo oritur liberi arbitrii et externae necessitatis certamen? Qua ratione hoc solvitur et pacatur? Non meum nunc est tractata retractare, vel tentare, quae adhuc nondum absoluta sunt, siquidem nihil novi hac de re afferre possum. Refugiendum est ad Dei sapientiam et amorem, ad potentiam supremam, quae causas innumeras separatas vel contrarias, sicuti ex uno principio profectae sunt, ad unum eundemque finem revocet. Sed cur hoc disputo? Historia conscribi non potest, nisi perspecta, vel, ubi hoc fieri nequit, pie culta providentia divina, quae vitam provenire iubeat e vita, quae singulorum hominum aetatem regat, familias et domos instituat, civitates condat. Quod quum videamus homines procreari ex hominibus, familias ex familiis, gentes e gentibus, unum esse totum genus humanum intelligemus, neque singulorum hominum, urbium, terrarum, populorum res bene cognosci et diiudicari posse, nisi si respexerimus et ea, quae antea fuerunt, et quae cohaerent cum iis ipsis, quae tractamus. Itaque

liceat, quin etiam opus est, initium capere ab imagine eius temporis, quo ortus et educatus est Vir Magnus, quem memoriae nostratum commendare in animo est.

Incidit aetas eius puerilis et iuvenilis in tempora non ab omni parte laeta. Posteriore seculi decimi octavi parte imperii Germanici, quod Romanum nuncupabant, constitutio inveterata ad ea, quae in singulis civitatibus et toto animorum cultu mutata et novata erant, non amplius videbatur accommodata: etenim singularum civitatum principes discordes et sui commodi potius, quam communis salutis erant studiosi, intestina bella fere continuo gerebantur.

Neque multo melior ecclesiae erat conditio: quam enim fidei et doctrinae formulam Lutherus constituerat emendatam, ea integra quidem et incolumis erat servata, sed omni quasi vigore privata et obsoleta obtorpescebat. Nihilominus aliter sentire multi pro maximo scelere habebant. Philosophorum alii mentem humanam et sensum communem sequebantur, alii vero, maxime Francogallorum et Anglorum, animos multorum hominum a religione omnino abalienabant, neque suppeditabant plurimi quidem, quod probare possent homines boni et moribus integri: inde

hic dubitatio, morositas, illic petulantia et flagitium, omnium rerum desperatio.

Litterae quidem studiose colebantur, omnis vero elegantia deerat. Poesis tam tumida et inani verborum sono inflata, ut ipsis popularibus risui esset et contemptui. Doctrina erat gravis et solida, sed in rebus interdum versabatur vix tanto labore tantoque studio dignis, et sermone utebatur, qui Germanicusne, an Francogallicus, an Latinus esset, dubitares.

Vita denique domestica firmis disciplinae vinculis et severis legibus erat adstricta: ferula dominebatur in parvulorum diaeta, baculus in puerorum scholis. Obedientia et reverentia parentibus praestandae non deerant, sed familiaritas rara, rarus amor sincerus, ipsa fides et obedientia interdum magis consuetudine et more nitebantur, quam vera pietate. Contemplare vestimenta, corporis habitum, mores, totius denique vitae cultum, qui tum erat, atque inde agnosces aevi superioris indolem. Germania obdormuerat, Francogalli, etsi ab alacritate sua desciverant, in consuetudinis ditionem delapsi, tamen ita quoque aliis nationibus imperabant, non armis sed moribus, non omni quidem elegantia carentibus neque urbanitate, sed rigidis illis et incommodis.

Sed quo magis premunt tempora, eo maiores excitantur viri, qui emendare, corrigere et novare studeant ea, quae sunt molesta, vel depravata; homines nascuntur eo firmiores et vivaciores, interdum etiam violenti atque turbulenti. Ita factum est, ut seculum superius virorum omni genere praestantissimorum largam proferret segetem. Itaque evenit, ut civitates multas easque graves subirent vices et quasi renascerentur, litterae et artes non formam modo, sed etiam indolem mutarent.

Hamburgum quoque, etsi moribus et institutis maiorum tenacius adhaeret, tamen, eius modi viris rempublicam capessentibus, temporis progressum est secutum. Tardius quidem nos sequimur, sed etiam securius et minus violenter. Itaque viri nostri principes moderatiores et firmiores, quam agiliores et in res novas propensiores esse solent. Quod quam recte dictum sit, in Consule Nostro contemplando imprimis intelligitur. Quamquam enim popularibus animi vigore et agilitate excellit, gravitatem tamen et constantiam nemo sanctius coluit. Accipite igitur, Cives, quantum temporibus debuerit, quantum parentibus, quantum denique ipse praestitisse videatur.

Avus Brunsvicensis Claustri Riddagshausen in patria siti Prior fuit idemque pagi cuiusdam, nomine Quirum, rerum sacrarum antistes. Pater *Carolus Joannes Heise*, Quiri natus, anno 1730 Hamburgum venerat, ut scholas privatas haberet. Hamburgensium favorem cum sibi reconciliasset, impetravit, ut ab anno 1733 usque ad annum 1738 in Ergastulo publico (in Zuchthause) concionaretur. Anno 1738 mense Aprili Buxtehdam est vocatus, ubi res sacras administraret; tum d. 24 Septembris 1741 ad Aedem Divi Petri Hamburgensem Diaconus creatus in urbem nostram rediit. Anno denique 1745 iam Archidiaconus factus huic muneri praefuit usque ad mortem, cui a. 1773 d. 14 Februarii succubuit, annos sexaginta natus. Nihil de eo memoriae proditum reperi, nisi virum fuisse, etsi fidei formulae, quae tum apud nostrates sola videbatur vera, adscriptum, tamen in diversis aliorum de religione sentiis aequo animo ferendis solito faciliorem, omnino urbanum et elegantem, bonum denique et probum. Iam non miramur, eum tam carum fuisse civibus suis et popularem, ut omnium antistitum esset nullus, apud quem plures se communi peccandi consuetudini indulgere solemniter confite-

rentur. Ad quam confessionem cum, sicuti etiam nunc apud nos, non nisi singuli admitterentur, huic muneri administrando non parvo et mentis et corporis labore opus erat. Hanc virium intentionem cum senex ille omnium occupatissimus sustinere non posset, feбри ardente arreptus et consumptus est.

Mater *Margaretha Maria* filia *Cordii Henrici von Behren*, Buxtehudae nata, minus severa et gravis fuit, quam maritus, imo comis atque hilaris.

Quatuor filiorum Vir Noster Consularis erat tertius. Natu maximus *Joannes Henricus*, qui a. 1743 in lucem est editus. Cum adultus esset, iuris studio se dedit. Postquam per aliquot annos Hamburgi de iure respondit atque in tribunali inferiore (Niedergericht) inque illo, quod opificum collegiis concessum erat (Amtsgericht), iudicis munere functus est, a. 1770 nec opinato apoplexia est mortuus. Secundo loco a. 1744 natus erat *Carolus Joannes*, qui arti medicae vitam destinavit, eamque plus sexaginta annos in urbe nostra exercuit. Tantum litteris tribuebat, ut, etsi in morbis sanandis occupatissimus, tamen et veteres scriptores et recentiores studiose legeret, neque litteras tantum antiquas, sed etiam philosophiam nostri aevi diligenter coleret: quem in

usum maximam optimorum librorum multitudinem comparaverat. Tertius fratrum fuit Noster **JOANNES ARNOLDUS** d. 5 Februarii 1747 natus, de quo copiosius acturus sum. Ei et aetate et familiaritate proximus fuit omnium natu minimus *Ludovicus Bartholdus*, qui lucem adspexit a. 1749. Ad mercaturam cum animum appulisset, primum in Gratiae portu (Havre de Grâce) aliorum negotia gessit et itinera instituit, deinde 1772 fortunarum suarum sedem Hamburgi collocavit, socio mercaturae adiuncto *Joanne Gerardo Graepel*, qui postea in senatum est cooptatus. Ille, rebus florentibus, in muneribus publicis liberaliter administrandis patriae amorem ostendit non vulgarem. Postea cum fides in tota fere Europa septentrionali esset angustior, neque creditae pecuniae solverentur, societate iam antea sublata, a. 1799 mercaturae omnino renuntiavit et societatis hominum, qui de naufragiis pecunia compensandis cavent, negotia gerenda suscepit eaque ad mortem usque, quam a. 1812 oppetiit, administravit.

Videmus varia fuisse fratrum studia, nullum patris negotiis captum, sed alium alia sequentem, in omnibus tamen vigorem quendam exstitisse et

magnam animi alacritatem. Haec indoles quomodo orta et aucta sit in **JOANNE ARNOLDO**, iam accuratius est indagandum. Nemo ignorat, quantum prima valeat institutio puerilis: maxime propterea gratulandum erat domo Heiseanae, quod praeceptorem nacta erat *Büschium*, Professoris in Gymnasio fratrem, virum et amabilem et docendi peritum doctrinaque insignem. Hic, quae summa est praeceptoris laus, non scientiam tantum auxit discipulorum, sed discendi etiam studium incendit; res proposuit, de quibus scriberent, quaeque scripsissent, ea e memoria recitari iussit.

Ita necessariis litterarum elementis bene instructus, quatuordecim annos natus a. 1760 in secundam Ioannei classem est receptus, quam regebat tum *Haackius*, Subconrectoris honore ornatus, senex venerabilis. Post festum Paschatis a. 1762 primae classi est adscriptus, cui praeerat *Jo. Sam. Müller*, rector Ioannei, qui, etsi ostentatione quadam eruditionis laborabat, iustitia tamen, doctrina insigni salibusque vere Atticis discipulorum animos alliciebat. Tres annos primam classem frequentabat. Duos deinde annos a Paschate a. 1765 Gymnasii disciplina usus est, ubi prae ceteris *Reimari* iunioris et *Büschii*,

virorum laude mea multo maiorum, scholis operam dedit.

Multa etiam ipsi patri debebat, qui, quantum temporis a negotiis vacuum erat, liberis erudiendis tribuit. Saepissime in rerum humanarum vicissitudine fieri videmus, ut contraria e contrariis producantur. Idem in Nostro factum est. Temporibus educatus est turbidis et patrem habuit, non morosum quidem, gravem tamen et severum: ipse vero alacris et vegeti fuit animi, initio disciplinae vinculis retentus, deinde intemperantior, postea fortis et tenax. Frustrata fere educationis severitate, rerum publicarum et litterarum conditio et ratio, vel seculi, ut ita dicam, genius excitarunt ingenium, aluit universitatum litterarum licentia, vitae denique austeritas et insita virtus temperaverunt. Ad hanc indolem servandam inque meliorem partem convertendam multum contulisse putamus matris comitatem et vivacitatem. Audimus enim, matrem in solem-nibus domesticis instituendis atque exornandis maxime adiutam esse ab **JOANNE ARNOLDO**. Propterea semper exoptatissimum erat rusticandi tempus. Vere enim cum „redirent iam gramina campis arboribusque comae“, ab area, quae **Divi**

Petri templum cingit, in hortum migrabant, in vico Rosarum situm. Tum enim, portis mature clausis, hominibus negotiosis extra muros rusticari neque licebat, neque consuetum erat. Huius horti memoriam tam pie colebat Noster, ut etiam grandaevus cum aliquando eum revisere cuperet, fere non mutatum esse gauderet.

In Gymnasio prae ceteris poesi indulgebat, ut haereamus incerti, utrum hunc animi impetum causam potius habeamus intemperantiae cuiusdam, an effectum: hoc vero affirmare ausim, Musas, si non primum frena adhibuerint, tamen multum adiuvisse, ut liberius vivendi rationem moderaretur. Barbariae, quae illo tempore in poematis regnaverant, taedium ceperat animos Germanorum, laetus dies iam eluxerat: belli septennis tempus illustrabant *Kleistius* et *Gleimius*, quorum carmina iuventutem patriae nostrae quasi e torpore ignaviae excitaverunt et recenti elegantioris poesis sensu imbuerunt. Secuti sunt *Gellertus*, *Wielandus*, *Klopstockius*, alii innumeri: iis legendis iuvenes tum delectabantur. Noster eos etiam ad imitandum sibi proposuit atque tantum valuit ingenio, ut, si carminum pangendorum arti se dare voluisset, non exiguam gloriam inde sibi parere

potuisset. Itaque factum est, ut a commilitonibus elegeretur ad poemata facienda, quoties dies festus aut toti Gymnasio, aut alicui professorum instabat.

Festo Paschatis a. 1767 domo paterna relicta, litteris, quae ad politioem humanitatem pertinent, satis imbutus in universitatem litterarum Lipsiensem se contulit, ubi iurisprudentiam, cui operam navaturus erat, tum docebant *Sammet*, *Schott* et *Seger*. Nostrum magis *Gellerti* elegantia et lepore esse delectatum, quam inornato iureconsultorum sermone, non est quod miremur. Praeterea nunc liberius vivendi potestate data, genio magis indulgit, quam debebat. Nimia fere cura eum pater ad illud tempus usque videtur custodivisse; ipso enim in itinere comites ei addiderat, qui iuvenem hilarem impedierunt, quominus in oppido Bergedorffii solemni convivio commilitonibus valediceret.

Iuvenes enim illa aetate, quum severe educarentur, libertatem nacti, res minus severas tractabant; non, ut hodie, de moribus emendandis somniabant, non civitates constituere animum inducebant, neque quidquam agebant, quod eorum intellectum et usum superare videretur; imo equos alebant, quibus veherentur et equitarent, rhedarum agasonem et homi-

nes, qui sumptuose exornati rhedas praecurrerent, suis impensis habebant, ipsi denique vestimentis utebantur pretiosissimis. •

Eiusmodi vivendi rationem ut effugeret, patre optante, post festum **Divi Michaelis** a. 1770 Gottingam se contulit. Ubi cum nactus esset commilitones non minus intemperate viventes, animo secum volutans, patri minime probari, si quis vitam regeret legibus minus severis, iam secessum sibi quaerendum putabat, ubi non interpellatus litteris vacaret. Occasionem opportunam obtulit iuris professor *Fricke*, quem **Kiliam** vocatum **HEISIUS**, patre nescio quidem, sed postea probante, persecutus est. Quam graviter doluerit, multum temporis sibi esse amissum, non tantum epistolae, sed etiam carmina elegiaca testantur. A Musis enim petebat solatium, neque frustra. Iuris studium, cui Gottingae vacaverat, ducibus *Böhmero*, *Püttero*, *Achenwallio*, *Meistero* atque *Frickio*, **Kiliae**, *Frickio* inprimis adiuvante, persecutus est eo cum fructu, ut iam sequenti anno proximos a doctore honores petere auderet, atque dignus haberetur, qui acciperet. Tantum valebat ingenium, accedente industria et animi intentione. Proponente professore amicissimo *Frickio*, disserta-

tionem exhibuit „*De re opificaria Hamburgensi*“, quam non tantum ipse elaboraverat, sed etiam cum de praesidio lites ortae essent, sine praeside, quod tum fere inauditum erat, defendit coram viris a consiliis Ducis Holsatiae secretis aliisque viris honore insignibus. Ita praestitis, quae leges postulabant, d. 31 Augusti 1771 Licentiatus Iuris est creatus.

Iam antea parentes visum Kilia Hamburgum profectus a patre veniam nactus, inque gratiam erat restitutus. Tam idoneis etiam doctrinae documentis exhibitis cum d. 10 Septembris in urbem patriam rediisset, eo consilio, ut fortunarum suarum sedem collocaret, benigne et comiter est exceptus. Initio anni 1772 eum pater die Divi Petri assessorem juris peritum tribunalis inferioris in biennium creatum vidit; sed quos honores postea assecutus est, patri, a. 1773 morte abrepto, adspicere non licuit.

Primi anni, postquam in urbem patriam rediit, pleni erant oblectationis gratissimae et elegantissimae. Carminibus enim cum legendis et aestimandis, tum pangendis ipse deditissimus familiariter vivebat cum hominibus de litteris Germanicis optime meritis, *Klopstockio, Claudio, J. H. Vossio* atque *Schroedero*,

qui tum res scenicas maxima cum laude curabat. Haec, quae ex litteris artibusque percipiebat, gaudia animum levabant a curis anxiiis, quibus per decem fere annos vexabatur. Quaestus enim exiguus vix sufficebat ad vitam dignitati convenienter sustentandam, idque eo minus, cum iam a. 1775 uxorem duxisset et numerosam ex ea sustulisset prolem. Anno autem 1783 cum Iuris Licentiatus *Schwartze*, causarum actor tum luculentissimus, in ordinem senatorium cooptaretur, quam plurimae causae, quas ille egerat, ad Nostrum sunt delatae.

Priusquam res gestas et honores, quos nactus est, enumerare et exponere pergam, de uxoribus et liberis disseram, totamque rerum domesticarum narrationem comprehendam. Virginem amabat *Catharinam Luciam Droop*, *Joannis Friderici* filiam: a cuius matre, vidua e gente *Hanckiana*, amoris constantiae et perseverantiae concessum est, ut post annum et sex menses sponsalia celebrarent. Uxor d. 19 Decembris 1775 ei nupta sequentis anni d. 29 Novembris enixa est trigeminos, cunctos sanos et vivaces, quorum quae primum lucem vidit filia *Helena Maria Lucia*, d. 24 Maii 1796 nupta mercatori Hamburgensi *Petro Keetmann*, adhuc in vita versatur,

alter filius *Joannes Ludovicus* et ipse adhuc superstes, tertius *Joannes Arnoldus* quindecim dies, postquam natus est, mortem obiit. Illos secuti sunt, brevi semper temporis spatio interiecto, alii tres. A. 1778 d. 4 Ianuarii natus est *Joannes Hermannus*, cui, cum mense Aprili 1798 ad altiora studia colenda Ienam se contulisset, 1809 contigit, ut senatui ab epistolis crearetur. D. 27 Iulii 1815 uxorem duxit *Henrietam*, *Joannis Francisci Brockii* filiam, quae peperit nepotes et neptes avo superstites. Eodem anno 1778 d. 6 Decembris *Maria Theresia* in lucem est edita, quam d. 29 Octobris 1799 matrimonio sibi iunxit *Franciscus Matthias Klefecker* I. U. D. Senatoris *Joannis Danielis Klefeckeri* filius, eoque mortuo, viduam duxit uxorem d. 26 Octobris 1808 Med. Dr. *Joannes Georgius Wegscheider*, qui d. 28 Martii 1814 mortuus iterum orbam reliquit. D. 5 Decembris 1779 natus est *Joannes Arnoldus* qui, decimo octavo anno nondum superato, a duce Eboracensi militibus Anglorum navalibus praefectus d. 22 Septembris 1797 domum paternam reliquit et iam biennio post inter Sancti Dominici et Iamaicam insulas feбри male sanata mortuus est: de quo damno nuntius ad patrem delatus est d. 7 Novembris 1799. Sequitur filia *Marianna*

d. 21 Octobris 1781 nata, d. 3 Octobris 1797 nupta *Georgio Friderico Baur*, inclyto Altonano mercatori. Deinde lucem vidit 1782 d. 3 Decembris *Magaretha Amalia* virgo adhuc superstes. Anno denique 1785 d. 22 Novembris nata est *Helena Friderica Amanda*, d. 4 Decembris matrimonio iuncta mercatori Hamburgensi, praefectura aerarii aliisque muneribus publicis ornato, *Francisco Matthiae Mutzenbechero*. Tot partibus tam celeriter se excipientibus debilitata cum uxor in phthisin incidisset letalem, anno matrimonii felicissimi decimo quarto d. 30 Decembris 1790 diem supremum obiit.

Viduus cum fortunarum suarum sedem Ritzebutteli collocare deberet, feliciter evenerat, ut 1792 d. 10 Iulii ad solitudinem vitae domesticae effugiendam alterum iniret matrimonium cum *Catharina Magdalena* e gente *Hudtwalckeriana*, *Joannis Wybrandti* mercatoris vidua. Ipse quidem ex ea nullam sustulit prolem, domus tamen aucta est privignis, duabus filiabus et uno filio. *Saram Elisabetham* natu maximam vitricus d. 19 Iunii 1802 in matrimonium dedit *Adolpho Gerhardo de Duering*, regis Borussorum subcenturioni (Lieutenant), qui postea centurionis (Hauptmann) dignitate est dimissus. Altera filia nupta est

Henrico Wittrock praedii Holsatici Arensburg redemptori. Filius huius matrimonii privignus unicus *Joannes Nicolaus* anno aetatis tricesimo secundo 1816 mortuus est, matrimonio non inito. Hos quoque omnes amore paterno amplexus est vitricus, eorumque fortunis, quantum potuit, etiam post matris obitum optime prospexit. Neque enim hoc matrimonio ultra quatuordecim annos est gavisus. D. 8. Martii 1806 etiam altera coniux ei morte erepta est.

Sed cum vitae conjugali assuetus esset, filiabus praeter unam omnibus nuptis, sexagenarius tertium iniit coniugium d. 28 Octobris 1807 cum *Margaretha Maria Faerber, Hieronymi Faerber* vidua, quondam sua ipsius pupilla, filia avunculi *Ottonis Andreae von Behren*, qui Buxtehudae senatoris et camerarii muneribus functus erat. Quatuor rursus privigni privignaeque familiae accreverunt: *Henricus*, 1818 mortuus est; *Maria Anna* prope Dresdam adhuc vivit; *Charlotta Dorothea* a. 1811 *Ebelingo* Med. Dri., Physici honore ornato, nupta ante maritum a. 1815 e vita decessit; *Eduardus Ferdinandus*, qui mercaturae deditus, aliquamdiu *Caesaris Godeffroy* socius, hodie in urbe Americana Mexiconis negotia gerit cum *Guilelmo Sillem* communia.

Non pauciores, neque minus vehementiores fortunarum vicissitudines, quam in vita domestica, toleravit in vita publica, de qua iam accuratius agam. Et si multis iam gravissimis iisque ex parte molestissimis negotiis distentus, sorte sua tamen contentus vixit. Neque unquam aliorum res a se alienas putavit. Futuri quidem temporis minime fuit anxius, sed prudenter fieri arbitratus, ut suorum quisque victui mortis causa consuleret, una cum aliis viris aequae providis curavit, ut arca esset in hunc usum parata (Versorgungsanstalt): quod institutum ad hunc usque diem fidem servavit immutatam.

Quam magni sit facta patriae caritas, qua excellabat, et salutis publicae cura, luculentum exstat documentum, quod, cum Consul Magnus *Anderson* mortuus esset, Senatori Amplissimo *Wagnero*, in eius locum subrogato, d. 27 m. Januarii 1790 in munere senatorio successit. Vix enim rei familiari prospicere coeperat, cum honore quidem auctus, sed accepti ratione ad quartam fere partem diminuta, ex novo munere non eam cepit mercedem, quae ad victum cultumque suppeditaret. Per biennium alveis et canalibus *Alsterae* et *Albis* coeno purgandis et detergendis earumque ripis muniendis et sta-

biliendis prospiciendum erat (*Düpeordnung und Elbdeputation*); ceterasque provincias administravit, quae novissimo senatori committi solitae sunt. Ita sutorum quoque, fenestrariorum atque infectorum collegiis patronus fuit. Opificum socii in opere faciendo mercenarii cum a. 1791 tumultum in urbe nostra excitassent, eiusque inprimis sutorum sodales participes essent, patronus eorum ad pacem restituendam multum contulit, severitati adiuncta animi lenitudine.

Senatori contigit, ut iam anno 1793 inde a sequenti anno in sex annos proximos praefectura Ritzebutteliana ad eum deferretur. D. 7 m. Maii 1794 Hamburgo relicta, d. 9 advenit, atque d. 10 solemni ritu novum munus iniit. In hoc secessu ad animos delectandos et exhilarandos et mariti et familiarium et peregrinorum denique, qui tum frequentes Ritzebuttelium veniebant, plurimum contulit uxoris secundae, quam illo ipso tempore duxerat, hilaritas, comitas, urbanitas. Felicissimos ibi annos peregit domus Heiseana. Praefectus in rebus suis agendis minus ab aliorum nutu pendet, magna fruitur auctoritate; castellum, quod habitat, prospectum habet late patentem maris et portus ab innumeris

navibus frequentati; muneri adiuncta est agricultura „qua, inquit Cicero, nihil melius, nihil uberius, nihil homine libero dignius“; in vicinia morantur magistratus Hanoverani, quibuscum familiaris esse possit usus; confluunt peregrini ex omnibus terrae partibus, rusticantur denique ibi Hamburgenses. Hos omnes praefectus tam liberali hospitio excipiebat, ut qui diutius morarentur, ex hospitibus fierent familiares et domestici. Ad haec commoda, quae loci natura praestat, accedebant tum alia, quae tempus procreavit: aderant diu naves longae Anglorum, Suecorum, Russorum, aderant navigia oneratoria iis adiuncta; bis per hebdomadem adveniebant ab urbe Angliae, nomine Yarmouth, naves tabellariae, quae litteras, sarcinas, homines inde transportarent; morabantur exsules Francogalli conquisituri milites, quibus patriam recuperarent. Res secundas pro rerum humanarum vicissitudine exceperunt res adversae. A. 1795 copiae Hanoveranae praefecturam Hamburgensem quinque mensibus occupatam tenuerunt, ut Francogallos prohiberent, si forte ibi naves appellerent. A. 1800 Borussi fines praefecturae transgressi sunt, ibique totum fere annum morati, eo consilio, ut Anglos arcerent, quorum regi

Bonapartius, Francogallorum Consul primarius, eriperat Hannoverae terram tunc Borussorum regi aliis terrae tractibus commutatam. Borussi, etsi non hostes, tamen erant molesti et imperiosi. Praefecti vero comitas atque, si opus erat, severitas effecit, ut duces essent mitiores, resque si quando in contentionem inciderent, peregrini aequis postulationibus cederent.

Quae nuptiae, qui luctus aliaeque res et secundae et adversae domo Heiseanae illic acciderint, supra memoravi. Et familia mansit numerosa et praeterea magnus peregrinorum numerus praefecti domum quotidie frequentabat. Erant autem viri nobilissimi, qui deinceps *Ritzebuttelii* morabantur, *Fridericus*, tum Dux, postea Rex Wirtenbergiae eiusque coniux e regia Anglorum stirpe, *Ernestus*, Dux Cumberlandiae, *Adolphus*, Dux Cantabrigiae, uterque ex eadem stirpe regia, Duces *Angulismae et Biturigis*, principes Francogallici, Comes de *Damas*, *Polignacius*, hodie infortunio notus, copiarum Francogalliarum dux *Boullius*, *Choiseulius*, regi Francogallorum antea in regno administrando administer, *Clery*, *Ludovici decimi sexti*, Francogallorum regis, a cubiculo, Comes de *Sombreuil*, antequam navem ascen-

deret, qua Quiberonem veheretur, Princeps *Aurasi-*
onis eiusque filius hereditarius *Guilielmus*, hodie Ba-
tavorum Rex, *Paoli* Italus, *Blücherus* Germanus,
ambo copiarum duces, Comes *Lema* Lusitanus, qui
postea rebus publicis patriae administrandis praefuit.

Maxime optatum erat, quod ex voluntate sena-
tus populique Hamburgensium praefectura, quae in
sex annos dari solet, in tres annos ei prorogata est,
quos maiore in otio peragere posset. Multa quidem,
neque parva hoc tempore molienda erant, quae tur-
bis illis aut fieri non potuerant, aut ut fieri deberent,
tum effectum erat. Pax restituta erat cum eaque
res Ritzebuttelianae in consuetam conditionem re-
dierant. Multi, qui luxuriosius vivere assuefacti
erant, tunc, acquirendi copia deminuta, egeniores
facti sunt, quam antea. Itaque Heisium, qui sem-
per nihil secius habuit, quam ut pauperibus consu-
leret, rerum ipsarum status commovit, ut legem
promulgandam curaret, quae aerarium in hunc usum
constitutum et vivendi rationem pauperibus commen-
dandam, conditionesque, quibus beneficia accipe-
rent, accuratius ordinaret, quam antea factum erat.
Haec lex, qua etiam, postquam magistratum depo-
suerat, benevolentiae monumentum reliquit, d. 21

m. Septembris 1802 promulgata, formaque quaternaria typis expressa et in publicum est edita.

Eodem anno etiam lex nova de aggeribus insulae Neuwerk contra maris fluctus muniendis est data, proponente viro harum rerum peritissimo *Reink. Woltmanno*, hydrotechnico, qui etiam nunc substructiones in aqua faciendas dirigit.

Cum, pace composita, mare, quod per aliquot annos clausum fuerat, denuo aperiretur, de navigatione ad Albis ostia tutanda et levanda cogitatum est. Cuxhaviae tum signa, quibus gubernatores naves dirigerent (*Baken*) lignis erant exstructa, quae cum non nisi interdiu conspici possent, Pharum aedificandam esse intellectum est, virique harum rerum periti *J. C. Hoerner Ph. Dr.* et *Mich. Brunswick*, praefectus eorum, qui naves per brevia expediunt, in Angliam missi sunt, ut Pharos ibi optimas inspicerent, quaeque maxime in illis instruendis probarent, ad magistratus referrent. Eorum autem consilio lampades factae sunt, quae speculis curvis flammaram lucem ita reflectunt, ut ex longinquo conspici possit.*) Priusquam Heisius e praefectura

*) Pharum hanc descripsit *A. A. Abendroth* in libro: „*Ritzebüttel und das Seebad zu Cuxhaven.* Hamburg 1818 p. 74 sqq. *Gu. Amsinckii* de ea exstruenda merita exposuit in eius *Memoria J. G. C. Lehmann* p. 33.“

decederet, eo moderante, aedificari est coeptum. Anno 1803 d. 7 Maii e provincia decessit; successorem in munere habuit senatorem Amplissimum *Joa. Joach. Jaenisch*. Tam carus erat incolis, ut eum diutius retinere cuperent, senatumque precibus adire vellent, ut denuo imperium prorogaretur, sed ipse dehortatus est, e constitutione reipublicae hoc fieri non posse intelligens, quamquam ipse hunc secessum tam adamaverat, ut non tantum diutius remanere, sed ipsum supremum vitae tempus ibi expectare cordi esset. Decedenti, ut gratum animum testarentur, incolae per vicorum magistros aliosque viros selectos columnam argenteam inscriptione honorifica ornatam tradendam curarunt.

Hamburgum reversus munera senatoria, quae ex civitatis nostrae institutis fere certo ordine ad singulos deferri solent, summa cum diligentia administravit. Tribunali, quod lites inter opificum collegia ortas decidit (Amtsgericht), cuius iam antea particeps fuerat, propter non vulgarem in hac iuris parte scientiam denuo iudex est adscriptus; patronatum quoque eorundem opificum collegiorum, quibus praefuerat, rursus suscepit; praeter alia munera, quae eodem tempore gerebat, collegio adscriptus est, quod litto-

rum maris Albisque riparum munimentis et molibus tutandarum curam gerit (Ritzebüttelische Stackdeputation), qua in provincia administranda magna rerum, quas oculis suis cognoverat, peritia adiutus ea, quae praesens gesserat, nunc consilio et iussu moderari pergebat; de civibus rite recipiendis et matrimoniis iure contrahendis prospexit (Wedde); decimas denique ab iis, qui in alias civitates transmigrant, vel qui exteri ex nostra urbe hereditates accipiunt, iuste exigendas moderatus est (Zehntenherr). Tot tantisque negotiis, quae per quatuor annos gessit, anno 1806 accedebat, ut cum peregrinis apud nos degentibus contraheret, qui quidem ipsam civitatem aspernantes, inquilinorum iure uti mallent (Annehmung in Fremdencontract); scholae denique in usum egenorum Wincklerianae consulendi officium suscepit. Haec munera per biennium administravit.

A. 1806 ad luctum domesticum ex altera uxore amissa perceptum accessit publicum infortunium. Namque d. 19 Novembris Francogalli civitatem nostram diu iam vexatam occupantes, nomen quidem libertatis tum reliquerunt, sed mercaturam navigationemque obturbarunt, ut copiae a civibus nostris alerentur, flagitabant, saepiusque pecuniam impera-

banit. Nostro cum ducibus Francogallorum rarius erat agendum, praesertim cum d. 4 m. Septembris 1807 summum urbis nostrae magistratum sortiri ei contigisset, in locum consulis demortui *J. A. Poppe* suffecto. Quo in magistratu cum novissimus esset, praeter quotidiana senatus negotia nihil habebat, quod gereret, nisi patronatum eorum aedificiorum, in quibus mendici laboribus distinentur, aegroti curantur, malefici custodiuntur negotiisque molestis exercentur (*Werk- und Armenhaus und Spinnhaus*).

Non diu honorificis officiis vacavit: maius enim instabat infortunium. *Napoleon*, tum Francogallorum imperator, a. 1810 imperium suum adiectione urbis nostrae augeri voluit. Qui eo temporis usque rempublicam administraverant, omnes magistratus suos abdicare debuerunt, inter quos etiam Consul Noster *Magnificus*, cui, cum collega amicissimus, qui tum in senatu et civium comitiis praesidebat, aegrotaret, triste delatum est officium, ut senatum et comitia curiata, penes quae summa potestas fuerat, rescinderet, civitatemque magistratibus Francogallorum moderandam traderet. Non est, quod dicam, quam commoto vel perturbato animo civibus suis atque libertati valedixerit.

Neque tamen otio se dedit vir in ipsa senectute agilis et laboriosus. Comes *Chaban*, qui ex auctoritate imperatoris novos magistratus instituebat, rebusque urbis nostrae praeerat (Erster französischer Regierungskommissair), viro Consulari persuasit, ut d. 1 m. Februarii 1811 dignitatem Magistri urbis (Des provisorischen Maires) ad tempus susciperet. Multae magnaeque difficultates erant superandae: nihil iuste ordinatum, omnia perturbata; deerant magistratus minores, neque erant, qui oppida vicina et vicos moderarentur (Maires adjoints), neque, qui in urbanis negotiis eum adiuverent (Unterpraefecte): ipsi soli totius tractus (Arrondissement) res erant administrandae. Neque civium suorum salutem negligere volebat, neque magistratum maiorum auctoritatem laedere debebat; tantum vero gratia et comitate apud utrosque ipsumque exercitus ducem *Davoustium* valuit, ut aut pugnas contentionesque evitaret, aut litigantes facile in pacem reconciliaret, ubique vexatae et oppressae multum levamenti pararet. Idque praestitit, proque virili parte tulit vir sexaginta quinque annos natus, quamquam in his publicis privatisque angustiis etiam domestico luctu denuo est affectus. Uxor enim tertia, tot tantisque afflicta infortuniis,

quae, urbe patria in potestatem Francogallore[m] re-
dacta, patiebatur, aegritudini succubuit atque d.
26. Aprilis 1811 subita morte abrepta est. Gravius
senex est commotus, quam ut, rebus publicis e mente
Francogallorum constitutis, munus, quod interim
administraverat, molestissimum, diutius retineret.
A. A. Abendroth, qui antea inter senatores sederat,
nunc et ipse Consulis primarii dignitate est ornatus,
in eius locum successit, ita ut continuam urbis
praefecturam susciperet, quo in munere optime civi-
bus suis prospexit. Eo lubentius hisce officiis *Hei-*
sius renuntiavit, quia, quantum rei familiaris ratio
permitteret, Francogallis operam dare nolebat.

Itaque non ingratum erat, quod Francogalli, ut
damnum, quod ille fecerat, resarcirent, ei in tribunali
imperiali locum luculentum obtulerunt, quamquam
cum iuris Gallici formularumque, quibus obstrictum
erat, non satis gnavus sibi videretur, eum sibi re-
cusandum duxit. Deinde ei oblata est quaestura,
seu officium vectigalium accipiendorum summum,
(*Percepteur des contributions directes*), quod sua-
dente comite *Chaban*, ea conditione se suscepturum
promisit, ut non ipse munus administraret, sed filium,
qui senatui ab epistolis fuerat, tum in negotiis geren-

dis adiutorem, postea successorem haberet. Intercedentibus igitur Comite illo amicissimo et praefecto *de Coning* post novem menses ex decreto imperatoris initio anni 1812 munus illud accepit, quod vice eius alius administraret, filiusque est designatus, qui ei succederet, ipse vero pater tum dignitate ornatus consiliarii in rebus provinciae ab ostiis Albis denominatae (Membre de conseil général du département des bouches de l'Elbe), cui honori nullum quidem salarium erat adiunctum, neque tamen multum laboris. *

Cum deinde privigna *Charlotta Dorothea* matrimonium contraxisset, sororemque non nuptam *Mariam Annam* secum habere cuperet, pater fere solitarius cum filia *Margaretha Amalia*, quae e primae coniugis filiabus sola innupta remanserat, in domum generi *Petri Keetmanni* commigravit. Ibi per annum et sex menses a negotiis publicis vacuus liberorum cura fatus et otio iucundissimo fructus est, quod cum in litteris tractandis, tum in chartis, schedis libellisque, quos antea conscripserat, digerendis et recognoscendis non sine voluptate consumpsit.

Mox otium non tantum ab omni parte ingratum negotia exceperunt grata. Urbem enim patriam a Francogallis derelictam occuparunt Russi, duce *Tet-*

tenbornio. Senatu in integrum restituto, Noster quoque Consulis secundarii honorem et munera recepit. Sed non diu stetit felicitas: cum intellexisset, sociorum copiis res nostras non satis defendi posse, rebus nondum desperatis, iam mense Aprili a 1813, ne Francogallorum vexationibus et criminationibus se exponeret, Hamburgum eo consilio reliquit, ut non prius rediret, quam secundo belli exitu urbis nostrae libertas satis munita videretur. Primum Doberanum et Rostockium, Magni ducatus Megalopolitani oppida, se contulit, deinde, hostibus instantibus, Gryphiswaldam in Pomeraniam se recipere est coactus. Neque tamen multo post, *Napoleonte* ad Lipsiam victo, illuc reverti licebat, ibique maximam hiemis partem degit. Magnus ibi morabatur exsulum numerus interque eos homines doctrina, ingenio, honoribus insignes. Nostrum inprimis alliciebat ipsius Magni ducis Megalopolitani comitas: quotidie conveniebant senes, alter alterius hilaritate et humanitate delectati, quae consuetudo ad mortem Consulis usque litterarum commercio continuata est. Libenter vir, quem lugemus, de principis illius urbani gratia et affabilitate recordabatur, libenter colloquebatur de documentis, quibus ille honorificam amicitiam semper testabatur. Francogallis

trans **Rhenum** pulsus, veris tempore **Lubecam** se contulit, ut in hac urbe foederata exspectaret, donec patria ab obsessione liberata esset. **Lubecae**, ubi non minus liberaliter et honeste exceptus est, non diu mansit, *Napoleonte* enim imperiali dignitate expulso, m. Martio 1814 **Hamburgum** ab hostibus derelictum est, omnesque magistratus honores suos receperunt.

HEISIUS, quamquam duodeseptuaginta annos natus, tamen per sedecim annos ex illo tempore inde negotiis publicis indefessus praefuit. Quis vero nescit, quam multa fuerint instauranda, quam multa novanda? Noster antiquis servandis et instaurandis intentior, quam rebus novandis, sumpsit sibi elaborandam legem de collegiis opificum restituendis, quam ad tempus senatus populusque **Hamburgensium** ferendam duxit. Perlata est primis comitiis anni 1816 d. 21. Martii. Iura vetera sunt instaurata, servatis tamen privilegiis eorum, qui Gallis imperantibus veniam acquisiverant opus faciendi: electi sunt ex collegiorum magistris, qui de tollendis iis, quae more et usu obsoleta aut depravata essent, referrent.

Eodem anno collegae Magnifico *Fr. von Graffen* additus est, ut, si ille impeditus esset, eius vice in

agris, qui ad Hospitium Divi Georgii pertinent, ius diceret et disciplinam publicam administraret. Sequenti anno, cum vir Magnificus *Daniel Lienavius*, collega senior, diem supremum obiisset, eiusque in locum successisset *von Graffen*, Noster ipse res ad Divi Georgii hospitium pertinentes administrandas suscepit. Longa vita expertus, quanti momenti esset pecunia, aerario Divi Georgii optime consuluisse dicitur. Eodem tempore Aedis Divo Michaeli consecratae patronus est factus. Omnes collegas ante se morti succumbere vidit. Anno 1820 d. 17 Martii de terra decessit *Fridericus von Graffen*. Nova tum ei accreverunt negotia: iurisdictio et disciplina publica in territorio claustrum Divo Ioanni sacri vicaria; Hospitii (Gasthaus) patronatus secundarius. Quibus in muneribus tum vicarii locum habebat, ea ipse administrare debuit, cum collega obiisset natu maximus, *Gu. Amsinckius*. Ita contigit, ut quamquam secundarius Consul creatus esset, omnibus collegis superstes, tum propter ipsam senectutem primarii Consulis honore decoraretur.

Restat, ut extremas, quas subiit, vitae vicissitudines referam. Contigit seni, ut a. 1816 aestate praefecturam Ritzebuttelianam, cui ipse tam carus

fuit, quam illa ei, viseret. Laute et hospitaliter exceptus est a senatore amplissimo, qui tum praefecturam administrabat, *A. A. Abendroth*, qui nunc summis honoribus fungitur; familiariter salutatus est ab amicis, necessariis omnibusque incolis, qui eius memores erant; erant autem memores, qui ex illo tempore superstites vivebant, omnes.

Solemnium, quae longaevi celebrare solent, Nostro pauca agere contigit: eo minus praetereundum est solempne semiseculare honorum Academicorum, quod a. 1821 vidit. Ante quinquaginta annos Licentiati dignitate ornatus, tum proponente fratris filio, qui summo tribunali civitatum liberarum Lubecae praeest, ab ordine illustri iurisconsultorum Kiloniensi honoribus et privilegiis Doctoris donatus est. Ita ex Licentiato natu maximo, ut ipse dicere solebat, Doctor novissimus est factus. Mane illo die salutatus est a senatoribus duobus, qui senatus laetitiam exprimerent et verbis honorificentissimis et vase argenteo praetioso tradendo: ipse cum toto senatu ad epulas splendidas et magnificas invitatus a collega seniore, *Gu. Amsinckio*, viro gravissimo.

Frater Med. Dr., quem semper de valetudine sua consulere solebat, anno aetatis octogesimo se-

cundo morte praeivit d. 10 Septembris a. 1826, quod damnum eo acerbius fuit viro senectutis iam onus et debilitatem sentienti. Neque tamen impeditus est, quominus usque ad annum octogesimum quartum aetatis difficillima munerum suorum negotia ipse cuncta studiose obiret. Ex hoc autem tempore inde cum auditus gravitate laborare oculisque capi inciperet, primo rarius in senatum veniebat, mox ab hac negotiorum publicorum parte omnino recessit, ea tamen officia, quibus administrandis se parem putavit, quamdiu potuit, alacriter exsecutus est, amicissime adiutus a collegis *Amsinckio* et *Bartelsio*. Multa enim fideicommissa a summis magistratibus administrantur, inprimis utilitati pauperum, aegrotorum, eorum, qui insanabili aliquo morbo laborant, senio confectorum, virginum, quae nupturae sunt, iuvenum denique, qui se litteris artibusque dare constituerunt. Cautissime curabat, ut dona eiusmodi darentur illis, qui cum maxime egeni, tum dignissimi essent: accurate examinabat et ipsos, qui quid peterent, et alios de iis rogabat. Sed non multo post neque haec onera amplius sustinere valuit, et biennium vixit a republica omnibusque negotiis omnino remotus. Curam piissimam, quam quon-

dam liberis tributam, postea ad nepotes et neptes transtulerat, cum iam mentis vires decrevissent, non deposuit, sed illis ut in dies natales aliosque festos donis mittendis laetitiam afferret, memoriter et studiose egit. Sed eo debilitatis venit vir olim vegetissimus, ut ipse vitae finem sibi optaret; cuius voti compos factus est d. 5 Martii a. 1834, postquam octoginta septem annos et unum mensem in vita peregit. Ipso tamen ultimo die eum animi viriditas et sollicitudo non reliquit: quinta iam hora matutina, ut solebat, e lecto surrexit, cum mortem appropinquare sentiret, et in cathedra supina sedens hora iam sexta extremum spiritum efflavit, in complexu filiae dilectissimae, quae cum mors etiam exspectato celerius irrumperet, neminem vocare potuerat. Mortuum mox circumstabant liberi et nepotes lugentes, se patre esse orbatos amantissimo, sed iidem gratias agentes Deo optimo maximo, quod senex molestiis et cruciatu liberatus esset.

Ex omni vita bene perpensa elucet animi indoles et ingenium. Neque quidquam addendum, si res viri vita defuncti satis accurate perspicere et enarrari potuissent: quod cum raro fiat, neque mihi evenerit, vulgarem consuetudinem eorum secutus, qui vitas

hominum illustrium narrant, addidi morum descriptionem, quae narrationem, quam dedi, suppleret.

Bonarum litterarum artiumque erat amantissimus; utramque linguam doctus Latinam magis, quam Graecam callebat; prae ceteris poesin in deliciis habebat, neque legebat tantum poetas et veteres et recentiores, cum populares, tum peregrinos, sed ipse, quae vehementius animum commovebant, seu excitabant, seu deprimebant, ea numeris adaptabat poeticis.

Maximi semper fecit viros doctos, neque ipse unquam doctrinae amorem et studium deposuit. Societatem instituit cum amicis, quibuscum in Gymnasio et Academia familiariter vixerat, qua litteras communi consilio colerent, (legendium amicorum nuncupabant); erant autem viri in republica nostra nobilissimi: *Amsinckii* fratres, *Joannes Arnoldus*, *Moralium* et *Philosophiae practicae* in Gymnasio professor, *Petrus* ad Aedem *Divi Joannis* sacrorum antistes et *Guilielmus*, vir Consularis, *Joa. Mauritius Henricus Gericke*, qui *J. A. Amsinckio* in professione *Philosophiae practicae* successit, alique. Legebant, quae quisque aut ipse excogitaverat, vel composuerat ex aliorum scriptis excerpta, de iisque disputabant. Recentiores etiam linguas Noster didicerat, inprimis

Francogallicam et Anglicam, neque legendi tantum, sed colloquendi etiam atque scribendi magnam habuit facultatem, quae in frequentia peregrinorum, qui Ritzebuttelium confluxerant, negotiis gerendis magno fuit emolumento.

Legum et morum observantiae quam maxime deditus nihil neglexit, quod disciplina publica et usus postulabant. Ubique comis et urbanus, ad vulgarem vitae consuetudinem obstrictus ab aliis eandem reverentiam exspectabat. In litteris dandis reddendisque ceterisque eiusmodi officiis conferendis maxime religiosus fuit: quam singularem accurationem in tanto negotiorum onere ordinis amor et laboris caritas levarunt. Rebus enim quotidianis quamquam attentissimus, tamen non ita deditus erat, ut graviora negligeret. Frequentiores hominum conventus inter privatos parietes non admodum amabat, quamquam hominum ingeniosorum, festivorum, acutorum consuetudinem minime aspernabatur, imo amicorum et familiarium et quacunque re insignium virorum praesentiam cupide petebat. Ipse magnum numerum narrationum iucundissimarum memoria tenebat et, quae sibi aliisque acciderant, elegantissime narrabat. Mores eius erant politi et liberales, principibus

et regibus non minus accepti, quam hominibus inferiore loco natis; minime tamen adulabatur, ipsa animi libertas et fortitudo eum amabilem reddebant.

In patrio sermone tam exercitatus erat, ut non modo, cum praeparatus accederet, e memoria eleganter et pulcre verba faceret, sed etiam non meditata optime de quacunque re dissereret. Iuris peritissimus et disciplinam rationemque et usum forensem bene perceptum habuit. Itaque in iudicio superiore, cum inter senatores sederet, de causis acutissime et iustissime referebat, totumque iudicum collegium Consul primarius factus, summa cum laude dirigebat. In omni negotiorum genere maxime laboriosus, diligentissimus, cautissimus, circumspectior, quam celerior esse voluit; unde factum est, ut multis anxius animi videretur, ultimis autem vitae annis vere minus quietus et tranquillus fieret. Clementiae indulgens gratia quodque, quam poenae metu impetrari maluit; ubi vero severitate opus erat, satis prompte et strenue agebat.

Rei familiaris et opum curam et ipse magni faciebat suisque maxime commendabat, neque tamen pecuniae causa, quam ut nimium amaret tantum abfuit, ut nihil, nisi subsidia ex ea quaereret, quibus

et sibi et aliis vitam liberam, hilarem et honesta faceret. Itaque nunquam multam in oculis pecuniam otiosam iacere passus, semper aliquid boni effici voluit, beneficentior interdum, quam ipsi reditus permittebant. Ne mendicum quidem, nulli stipite donatum dimitti voluit: decem enim hominibus qui minus digni egenive essent, beneficium dari satius putavit, quam uni inopi, quae ad vitam necessari sunt, denegari. Eamque regulam usque ad ultimum vitae tempus tenuit, nullo fraudis exemplo absterritus. Neque tamen unquam de liberalitate atque beneficentia gloriatus est, sed maxime probabat illud religionis praeceptum: „Te benigne faciente, nesciat tua sinistra, quid faciat dextra, ut sit tua liberalitas in occulto, et tuus pater, qui occulta videt, tibi palam reddet.“ Recte iudicabat beneficium accipere difficilius, quam tribuere. Propterea omni studio efficere est conatus, ut e republica donationis species tolleretur, quae in sportulis dandis accipiendis usitata erat: accipienti enim non minus ingratum putabat eiusmodi donum necessarium, quam danti infensum.

Erga extraneos benevolus et liberalis, quam tenero amore persecutus sit suos, non est, quod pluribus exornem. Suavitatis et caritatis documenta

sunt reverentia, qua eum sui omnes semper afficiebant, cura et diligentia, qua vacillantem eius valetudinem fovebant, senisque debilitatem sustentabant. Per totam vitam ad suorum salutem et fortunam stabilendam toto animo erat intentus, pari fere amore amplectebatur omnes cognatos, neque affinibus minus consuluit, quam consanguineis; privignis singularem tribuebat curam, ne eos, patre naturali mortuo, negligere suisque postponere videretur. Familiae et cognationis vinculis multum tribuebat, eaque nostra aetate laxata negligi querebatur. Famulos etiam et ancillas, qui quidem fidem et probitatem praestitissent, fere patrio amore amplexus est, neque prius officio iis debito se perfunctum putavit, nisi effecisset, ut commode et bene viverent. Neque tamen quenquam fovebat, quem cura sua indignum agnoverat, neque conditione utebatur, nisi honesta, nunquam suum et suorum honorem imminui passus.

Ceterum maxime affabilis et clemens facile ignoscebat, si quid peccatum erat, neque vero tolerabat, imo irascebatur, si quis de meritis suis nimium gloriaretur, aut aequo vehementius vituperaret alios. Itaque etiam diversas de religione fideque Christiana opiniones aequo animo ferendas esse sibi persuaserat,

neminemque aspernabatur, nisi qui ipse aliis sentiendi libertatem concedere nollet. Quamvis venusti sensu maxime vivido et acutissimo praeditus, ceterumque stricto iuri inprimis addictus esset, tamen in rebus sacris mentis acumini plus tribuit, quam obscuro cuidam sensui, vel scriptis formulis: quia, qui has illumve sequerentur, eos plerumque immitiores reperisse sibi videbatur in illos, qui aliter sentirent.
